

१. प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया,
२०७७

प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया, २०७७

१. कार्यक्रमको परिचय:

प्राङ्गारिक खेतिप्रवर्द्धन गरी स्वच्छ उत्पादन पद्धतिलाई प्रोत्साहन गर्न कृषि विभागबाट सशर्त वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्रदेशमा सञ्चालन हुने प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम तथा स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने प्राङ्गारिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि यो कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया तयार गरिएको छ ।

१.१ परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्य सञ्चालन प्रक्रियामा;

- (क) "आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली" वा "Internal Control System" ("ICS") भन्नाले प्राङ्गारिक गुणस्तर किटानी गर्ने एक लिखित दस्तावेज सम्झनुपर्दछ जस अन्तर्गत प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण निकायले समूहका हरेक सदस्यहरूको वार्षिक निरीक्षण गर्न सोही समूह अन्तर्गत गठन भएको व्यवस्थापन समितिलाई अनुमति प्रदान गरी प्राङ्गारिक गुणस्तर कायम गर्न जिम्मेवार बनाउँछ र साना उत्पादकहरूलाई संगठित गराई प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको प्रमाणीकरणमा पहुँच बढाउन तथा प्रमाणीकरणको खर्च घटाउन सहयोग पुर्याउने प्रणाली समेतलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ख) "कृषक पहिचान चिन्ह" भन्नाले परिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कृषक समूहले आफ्नो उपज पहिचानको लागि प्रयोग गर्ने चिन्हलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) "निरीक्षक" भन्नाले प्रमाणीकरण गर्ने निकायले सम्बन्धित प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको उत्पादन, प्रशोधन तथा वितरण प्रक्रिया निरीक्षण गर्नका लागि तोकिएकोव्यक्ति सम्झनु पर्दछ ।
- (घ) "प्राङ्गारिक उपज" ("Organic Certified Product") भन्नाले प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन प्रणालीको राष्ट्रिय प्राविधिक मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०६४ बमोजिम मान्यता प्राप्त "प्रमाणीकरण निकायले प्रमाणीत गरी यसै कार्यविधि बमोजिमको प्राङ्गारिक उपजको लोगो लगाएको उत्पादन सम्झनु पर्दछ ।
- (ङ) "प्राङ्गारिक कृषि" भन्नाले दीगो पर्यावरण र पारिस्थितिकीय प्रणाली, सुरक्षित, गुणस्तरीय तथा पोषणयुक्त खाना, प्राणी जातिको कल्याण र सामाजिक न्यायका लागि कृषि प्रणालीमा प्रयोग हुने निश्चित प्रक्रियाहरूको एकिकृत उपागमलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (च) "प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन" भन्नाले नेपाल सरकार, कृषि विकास मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन प्रणालीको राष्ट्रिय प्राविधिक मापदण्ड सम्बन्धी निर्देशिका, २०६४ बमोजिम उत्पादित कृषि उत्पादन सम्झनुपर्दछ । सो शब्दले उत्पादक र उपभोक्ता लगायतका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा स्थानीय परिवेश अनुसार तयार गरिएकोमापदण्ड बमोजिम उत्पादित तरकारी, खाद्यान्न, मह तथा मौरीजन्य उत्पादन, च्याउ तथा फलफूल उत्पादन समेतलाई जनाउँछ ।
- (छ) "प्राङ्गारिक खेति" भन्नाले बाली उत्पादन प्रकृत्यामा कृत्रिम तरिकाले तयार पारिएका यौगिक रासायनिक मलहरू, विषादीहरू, वृद्धिवर्धक आदिको प्रयोग नगरिने एउटा उत्पादन पद्धतिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ज) "प्राङ्गारिक रूपान्तरण उपज" ("Organic in-conversion product") भन्नाले प्राङ्गारिक विधिबाट उत्पादित उपजको प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण शुरु गरेदेखि प्राङ्गारिक प्रमाणीकरण चिन्ह प्राप्त नगरेसम्मको रूपान्तरण अवधिभित्र गरिएको/भएको उत्पादनलाई सम्झनुपर्दछ ।

- (झ) “परम्परागत पद्धतिबाट उत्पादित कृषि उपज” (“Traditionally Grown Product”) भन्नाले रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित क्षेत्रबाट उत्पादन भएको रैथाने तथा स्थानीय जातका बालीहरूको स्वघोषित उत्पादनलाई सम्झनुपर्दछ ।
- (ञ) “प्रमाणीकरण चिन्ह” भन्नाले प्रमाणीकरण निकायले सञ्चालन गरेको प्रमाणीकरण कार्यक्रममा आवश्यक पर्ने शर्तहरू पुरा गरेको प्रमाणित गर्नका लागि दिइने चिन्ह सम्झनु पर्दछ ।
- (ट) “प्रमाणीकरण” भन्नाले कुनै कृषि उपजको निर्धारित गुणस्तर कायम गर्नका लागि पुरा गर्नुपर्ने शर्तहरू पुरा गरिएको छ भनी प्रमाणीकरण निकायले दिने लिखित सुनिश्चितता सम्झनुपर्दछ ।
- (ठ) “प्रमाणीकरण निकाय” भन्नाले कुनै उत्पादनलाई प्राङ्गारिक उपज हो होइन भनी मूल्यांकन गर्ने सम्बन्धन प्रदायक निकायबाट सम्बन्धन प्राप्त गरेको स्वतन्त्र निकाय सम्झनुपर्दछ ।
- (ड) “रासायनिक विषादी प्रयोग नगरिएको उपज” (“Product without use of Chemical Pesticide”) भन्नाले रासायनिक विषादी प्रयोग नगरी गरिएको उत्पादित स्वघोषित उत्पादन सम्झनुपर्दछ ।
- (ढ) “रैथाने बाली” भन्नाले परम्परागत रूपमा सदियौं देखि कृषकहरूले खेति एवं संरक्षण गर्दै आइरहेका कृषि बालीहरू सम्झनु पर्दछ । यी बालीहरूले कोदो, फापर चिनो कागुनो लट्टे उवा जौ जस्ता खाद्यान्न (cereals) र मिथान (pseudo cereals) बाली तथा बागवानी क्षेत्रमा पर्ने रैथाने बालीहरूलाई समेत जनाउँछ ।
- (ण) “सम्बन्धन प्रदायक निकाय” भन्नाले राष्ट्रिय प्राङ्गारिक कृषि सम्बन्धन प्रदायक निकायको सम्बन्धन प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको कार्यविधि २०६९ बमोजिमको निकाय सम्झनुपर्दछ ।
- (त) “सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली” वा “Participatory Guarantee System” (“PGS”) भन्नाले उत्पादक र उपभोक्ता लगायतका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा स्थानीय परिवेश अनुसार सञ्चालन हुने प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनको गुणस्तर निर्धारण प्रणाली सम्झनु पर्दछ ।

१.२ उद्देश्य: यस कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया बमोजिम सञ्चालन हुने कार्यक्रमको देहाय बमोजिमका उद्देश्य रहेका छन्:-

- (क) रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग न्यूनीकरण गरी सुरक्षित एवं स्वस्थकर कृषि उपजको उत्पादन तथा बजारीकरण प्रवर्द्धन गर्दै प्राङ्गारिक खेतितर्फ उन्मुख गराउने ।
- (ख) निर्यातमूखी कृषि उपजहरूको प्राङ्गारिक उत्पादन एवं प्रमाणीकरणका लागि सहयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धनमा सहयोग गर्ने ।
- (ग) व्यवसायिक प्राङ्गारिक तथा रैथाने बालीहरूको उत्पादन र बजारीकरण बीचको दूरीलाई कम गर्दै विशेष प्राङ्गारिक मूल्य शृङ्खलाको विकास गर्ने ।
- (घ) रैथाने बाली/स्थानीय बालीहरूको प्रवर्द्धन एवं संरक्षण गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा टेवा पुर्याउने ।

१.३ लक्षित समूह: यस कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया बमोजिम सञ्चालन हुने कार्यक्रममा देहाय अनुसारका सहभागी हुन सक्नेछन्:-

- (क) न्यूनतम प्रयासले पूर्ण प्राङ्गारिक क्षेत्र घोषणा गर्न सकिने र रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित क्षेत्रका स्थानीय एवं रैथाने जातका बालीहरू उत्पादन गर्न ईच्छुक कृषक, कृषक समूह, सहकारी, निजी कम्पनीहरू ।

(ख) शहर आसपास (Peri-Urban Area) तथा संभाव्य अन्य क्षेत्रका व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र, सिंचाइतथा सडकको सहज पहुँच भएका एवं सघन खेति प्रणाली भएका क्षेत्रमा प्राङ्गारिक खेति गर्न ईच्छुककृषक, कृषक समूह, सहकारी, निजी कम्पनीहरु ।

१.४ कार्यक्रम सञ्चालन हुने प्रदेश/स्थानीय तह/स्थान: कृषि विभागबाट सशर्त वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम तथा प्राङ्गारिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन हुने प्रदेश एवं स्थानीय तहमा यो कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछ ।

१.५ अपेक्षित उपलब्धि: यस कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया अनुसार सञ्चालन हुने कार्यक्रमबाट देहाय बमोजिमको उपलब्धि हासिल हुनेछ:-

- (क) रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग नगरी उत्पादन गरिएका कृषि वस्तुको उत्पादन बढ्न गइ कृषकहरु प्राङ्गारिक उत्पादन तर्फ उन्मुख हुने ।
- (ख) प्रमाणित प्राङ्गारिक कृषि वस्तुको उत्पादनमा वृद्धि हुने ।
- (ग) विभिन्न रैथाने बालीहरुको माग तथा आपूर्ति वृद्धि हुने ।
- (घ) प्राङ्गारिक कृषि उपज तथा रैथाने बालीहरुको महत्व सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि हुने ।

२. कार्यक्रमका आधारभूत पक्षहरु तथा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरु:

२.१ प्राङ्गारिककृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम अन्तर्गत उत्पादन हुने उपजको प्रकार: देशमा हाल विद्यमान उत्पादन प्रणालीलाई क्रमशः रूपान्तरण गर्दै भविष्यमा पूर्ण प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन प्रणालीको विकास गर्ने लक्ष्य सहित कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि उपजलाई निम्न चार प्रकारमा वर्गीकरण गरी उत्पादन एवं बजारीकरण गरिनेछ ।

- (क) "प्राङ्गारिक उपज" ("Organic Certified Product" - "OCP")
- (ख) "प्राङ्गारिक रूपान्तरण उपज" ("Organic In-conversion Product" - "OICP")
- (ग) "रासायनिक विषादी प्रयोग नगरिएको उपज" ("Production Without Use of Chemical Pesticides" - "PWUCP")
- (घ) "परम्परागतपद्धतिबाट उत्पादित कृषि उपज" ("Traditionally Grown Product" - "TGP")

२.२ कार्यक्रमका सम्भागहरु: प्राङ्गारिककृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तर्गत दुई सम्भागहरु रहने छन्:-

(क) सम्भाग १: यस अन्तर्गत मुलतः स्थानीय एवं रैथाने जातका बालीहरु उत्पादन भैरहेको, न्यूनतम प्रयासले पूर्ण प्राङ्गारिक क्षेत्र घोषणा गर्न सकिने र रासायनिक पदार्थ अनुपस्थित क्षेत्र (By Default Organic Area), भनि तोकिएको क्षेत्रहरुमा रैथाने तथा स्थानीय जातका खाद्यान्न (जस्तै: कोदो, फापर, जौ, उवा, चिनो, कागुनो, आदी), तरकारी, मसला, फलफूल, मौरी, च्याउ लगायतका बालीहरुलाई प्राथमिकतामा राखी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(ख) सम्भाग २: शहर आसपास (Peri-Urban Area) तथा संभाव्य अन्य क्षेत्रका व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र, सिंचाइतथा सडकको सहज पहुँच भएका एवं सघन खेति प्रणाली भएका क्षेत्र तथा बाली उत्पादन प्रक्रियामा रासायनिक मल र विषादीको अन्य क्षेत्रको तुलनामा अत्याधिक मात्रामा तथा अनियन्त्रित रूपमा प्रयोग भईरहेको कारणले

(Handwritten signature)

तत्काल पूर्ण प्राङ्गारिकमा जान कठिन रहेको क्षेत्रहरूमा विशेष गरी तरकारीबालीमा प्राथमिकताका साथ कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

- (ग) संभाग २ अन्तर्गत तरकारीबाली बाहेकका बालीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा कृषि प्रादेशिक हेर्ने निकाय वा स्थानीय तहले सो बालीको प्राङ्गारिक उत्पादनसँग सम्बन्धित क्रियाकलाप र मूल्याङ्कनका आधारहरू तयार गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न बाधा पर्ने छैन।

२.३ संघीय निकायबाट सञ्चालन गर्न सकिने क्रियाकलापहरू

२.३.१ सम्भाग १ अन्तर्गत संघीय निकायबाट सञ्चालन गर्न सकिने क्रियाकलापहरू

- (क) Image Bank को स्थापना: विभिन्न रैथाने बालीहरूको संरक्षण गर्न कार्यक्रम कार्यान्वयन हुने जिल्लाहरूमा रहेका रैथाने बालीहरूका डिजिटल तस्वीरहरू प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयहरू मार्फत सङ्कलन गरी संरक्षण गरिनेछ।
- (ख) कार्यक्रमबारे छलफल गर्न सरोकारवाला निकायहरूबीच अभिमूखीकरण गोष्ठी गर्ने।
- (ग) प्रविधि अनुसरणका लागि Cross learning Visit/Travelling Seminar सञ्चालन गर्ने।
- (घ) प्राङ्गारिक उपजको खरिद एवं बिक्री वितरणमा सहयोग गर्न प्राङ्गारिक कृषिमा संलग्न कृषक, अनुसन्धानकर्ता, बिद्यविद्यालय, बिक्रेता, कृषि प्रसार अधिकारीको सहभागितामा राष्ट्रियस्तरको प्राङ्गारिक ट्रेड फेअर को आयोजना गर्ने।
- (ङ) रैथाने बालीको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गरी प्रोफायल प्रकाशन गर्ने।
- (च) रैथाने बालीकोबिउ उत्पादन प्रक्रियामा समुह सहकारीलाई प्रोत्साहन गर्ने र जातीय दर्ता प्रकृत्यामा सहजीकरण गर्ने।

२.३.२ सम्भाग २ अन्तर्गत संघीय निकायबाट सञ्चालन गर्न सकिने क्रियाकलापहरू

- (क) प्राङ्गारिक Retail market स्थापना: शहरका विभिन्न स्थानहरूमा उपभोक्ता समक्ष प्राङ्गारिक र सुरक्षित उत्पादन पुऱ्याउनको लागि सहकारी, समूहलाई प्राथमिकतामा राखी Retail Market पूर्वाधार निर्माणका लागि केन्द्रीय निकायबाट अनुदान प्रदान गरिनेछ।
- (ख) प्राङ्गारिक Wholesale market निर्माण: प्राङ्गारिक र सुरक्षित उत्पादनलाई दिगो तवरले उपभोक्ता माझ पुऱ्याउन र उत्पादनलाई वजार अभाव हुन नदिनको लागि Wholesale market निर्माण गरिनेछ। सो कार्यका लागि ईच्छुक समुह, सहकारी तथा निजी फर्मलाई केन्द्रीय निकायबाट अनुदान प्रदान गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- (ग) सरोकारवालाहरू बीच समन्वय र सहकार्यको लागि राष्ट्रियस्तरको गोष्ठी, प्राविधिक ज्ञान अभिवृद्धिको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अवलोकन भ्रमणहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- (घ) प्राविधिक ज्ञानको प्रसार गर्न प्राङ्गारिक उत्पादन सम्बन्धी प्रकाशनहरू तयार गरी वितरण गरिनेछ।
- (ङ) प्राङ्गारिक उपजको आन्तरिक खपतलाई बृद्धि गरीनेछ र सोका लागि स्थानीय तहहरूको प्रत्यक्ष रोहबरमा PGS प्रणाली मार्फत प्रमाणिकरणलाई प्राथमिकता दिइने छ।
- (च) प्राङ्गारिक कृषिमा रोग किरा नियन्त्रणको दिगो व्यवस्थापनको लागि जैविक विषादीमा अनुसन्धान तथा उत्पादन गर्ने निजी कम्पनीहरूलाई आकर्षित गरिनेछ।

- (छ) प्राङ्गारिक कृषिको रूपान्तरण अवधिमा प्रयोग हुने बालीहरूको अनुसन्धान मार्फत सिफारिस गर्ने ।
 (ज) रूपान्तरण अवधिमा किसानहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने pricing policy को मापदण्ड बनाउने ।
 (झ) Conventional breeding मार्फत प्राङ्गारिक कृषिका लागि आवश्यक पर्ने बिउ का लागि नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदमार्फत अनुसन्धान गर्ने ।

२.४ प्रदेश स्तरबाट सञ्चालन गर्न सकिने क्रियाकलापहरू:

२.४.१ सम्भाग १ अन्तर्गत प्रदेश स्तरबाट सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू

(क) सचेतना अभिवृद्धि

- (अ) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवक तथा आइ पि एम सहजकर्ताहरूलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा रैथाने बालीको महत्व सम्बन्धी तालिम ।
 (आ) विद्युतीय तथा छाप संचार माध्यम मार्फत् प्रचार प्रसार गर्ने (एफ एम बाट जानकारी मूलक सन्देश, भिडियो वृत्तचित्र निर्माण तथा प्रसारण, होर्डिङ्ग बोर्ड, पर्चा/पम्प्लेट/बुकलेट तयारी तथा प्रकाशन, मेला महोत्सवमा प्रदर्शन, सडक नाटक आदि) ।
 (इ) कार्यक्रमबारे छलफल गर्न सरोकारवाला निकायहरूबीच अभिमूखीकरण गोष्ठी ।

(ख) उत्पादन सामग्री सहयोग तथा प्रविधि (Input Support and Technology): एकल कृषकको हकमा कम्तीमा ३ रोपनी तथा समूह, सहकारी वा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समितिको हकमा कम्तीमा १५ रोपनीमा रैथाने बालीको सम्भव भएसम्म क्लष्टरमा खेति गर्नुपर्नेछ। यस अन्तरगत देहाय बमोजिमका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछन्:-

- (अ) रैथाने बाली उन्नत खेति प्रविधि सम्बन्धी तालिम ।
 (आ) तालिम श्रोत सामग्री तयारी, प्रकाशन तथा वितरण ।
 (इ) अनुदानमा रैथाने बालीका स्थानीय तथा उन्नत जातका बीउ विजन वितरण तथा बीउ ढुवानी अनुदान ।
 (ई) प्रदर्शन तथा जातीय छनौटका क्रियाकलाप सञ्चालन ।
 (उ) अनुदानमा हाते ट्राक्टर तथा औजार उपकरण उपलब्ध गराउने ।
 (ऊ) प्रविधि अनुसरणका लागि Cross learning Visit/Travelling Seminar सञ्चालन गर्ने ।
 (ए) भकारो सुधार तथा कम्पोष्टिङ्ग ।
 (ऐ) प्रदेशमा रहेका नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्का अनुसन्धान केन्द्रहरूसँगको सहकार्यमा रैथानेबालीहरूमा पाइने पोषकतत्वबारे अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने ।
 (ओ) रैथाने बालीमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न विश्वविद्यालयसँग MoU गरी शोधकार्यका लागि अनुदान प्रवाह गर्ने ।
 (औ) प्राङ्गारिक खेतिका लागि आवश्यक प्रशिक्षक विकास गर्ने ।
 (अं) नमूना प्राङ्गारिक फर्म विकास गर्ने ।

(Handwritten signature)

(ग) उत्पादन विविधकरण तथा मूल्य अभिवृद्धि (Product diversification and Value Addition):

- (अ) बाली चुट्ने तथा फल्ने मेशिन तथा अन्य उपकरणमा अनुदान सहयोग ।
- (आ) सिलिड मेशिन, प्याकेजिङ्ग र लेवलिङ्गमा अनुदान सहयोग ।
- (इ) होटल व्यवसायी, होमस्टे संचालक, उद्गमी, सामुदायिक बीउ बैंकका सदस्य, कृषक समूह तथा सहकारीका सदस्यहरूलाई उत्पादन विविधकरण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन ।
- (ई) उत्पादन विविधकरणका लागि आवश्यक पर्ने औभन लगायतका उपकरणमा अनुदान सहयोग ।

(घ) बजारीकरण सहयोग (Marketing support):

- (अ) अनुदानमा रैथाने बालीका उत्पादन बिक्री कक्ष (Selling Center) निर्माण ।
- (आ) रैथाने बालीका उत्पादनहरूको सहज आपूर्तिको लागि मुख्य शहरहरूमा आधिकारिक बिक्री केन्द्र निर्माणमा सहयोग ।
- (इ) खाद्य मेला, प्राङ्गारिक कृषि मेला लगायतका राष्ट्रिय, प्रादेशिक एवं स्थानीय स्तरका मेला महोत्सवमा सहभागी भई रैथाने बालीका उत्पादनहरूको बिक्री वितरणका लागि सहयोग कार्यक्रम ।
- (ई) क्रेता र बिक्रेता बीच Buy Back Agreement तथा सञ्जाल निर्माण ।
- (उ) प्राङ्गारिक प्रमाणिकरणका लागि लाग्ने खर्चमा अनुदान सहयोग ।

(ङ) जैविक विविधता संरक्षण तथा अभिलेखीकरण (Conservation and documentation):

- (अ) सामुदायिक बीउ बैंकको स्थापना ।
- (आ) रैथाने बालीको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गरी प्रोफायल प्रकाशन ।

२.४.२ सम्भाग २ अन्तर्गत प्रदेश स्तरबाट सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू:

- (क) नमूना प्रदर्शन कार्यक्रम:** प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले प्रदर्शन (demonstration) को रूपमा यो कार्यक्रम कृषक समूह/सहकारी/कृषि फर्म/कृषि कम्पनी को साझेदारीमा देहाय बमोजिम सञ्चालन गर्नेछः-
- (अ) स्थानीय तह/क्षेत्र निर्धारण गर्दा ६० रोपनीको एक क्लष्टर हुने गरी निर्णय गर्नु पर्नेछ ।
 - (आ) एक स्थानीय तहमा ६० रोपनीको एक क्लष्टर नपुगेमा सिमाना जोडिएका दुई स्थानीय तहहरू छनौट गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।
 - (इ) कार्यक्रममा साझेदारी गर्न ईच्छुक कृषक समूह/सहकारी/कृषि फर्म/कृषि कम्पनीले प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयको सहयोगमा उत्पादक कृषकहरू र बजारीकरण गर्ने उद्यमीहरूसँग अग्रिम सम्झौता गरेको हुनुपर्नेछ ।
 - (ई) छनौट गरिने कृषक समूह वा सहकारीका सदस्यहरूले अनिवार्य रूपमा पशुपालन समेत गरेको हुनुपर्नेछ ।
 - (उ) उत्पादित वस्तु अन्तिम उपभोक्ता समक्ष पुगुञ्जेलसम्म उत्पादक कृषक एवम् स्थान पहिचान हुने व्यवस्थाका लागि तालिका १ मा तोकिए अनुसारको कृषक पहिचान चिन्ह राख्नुपर्नेछ ।
 - (ऊ) उत्पादकले तालिका २ बमोजिमको अभिलेख दुरुस्त राख्नु पर्नेछ र सम्बन्धित प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयमा अनिवार्य रूपमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(ए) प्राङ्गारिक उत्पादन एवं बजारीकरणसँग सम्बन्धित आधुनिक, उन्नत एवं दिगो कृषिका प्रविधिहरूको विकास एवं प्रसार सम्बन्धी नमूना प्रदर्शन कार्यक्रम अन्तर्गत देहाय बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनेछः-

- प्राविधिक सेवा टेवा एवं समन्वयात्मक कार्यका लागि नेपाल सरकारले तोकेको न्यूनतम सेवा सुविधा सहित प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले प्राविधिक सहजकर्ता सेवा करारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- उत्पादन सामग्रीहरू जस्तै उपयुक्त जातका बीउ, जैविक विषादी तथा विषादी बनाउने सामग्रीहरूमा अनुदान ।
- उत्पादन स्थल देखि बजारसम्म पुर्याउनका लागि ढुवानी अनुदान ।
- कृषक पहिचान चिन्हका लागि अनुदान ।
- प्राङ्गारिक उत्पादन सामग्रीहरू, प्याकेजिङ्ग, ढुवानी गर्ने सामग्रीहरू तथा लेबलिङ्गका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरूमा अनुदान ।
- साना पूर्वाधारहरूको विकास (साना सिंचाइ, सङ्कलन केन्द्र, प्याकेजिङ्ग हाउस, ग्रिन हाउस, कोल्ड रुम) निर्माण तथा मर्मत सम्भार ।
- नमूना प्रदर्शन कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तालिका ३ बमोजिम हुनेछ ।

(ख) संरक्षित संरचनामा उत्पादन कार्यक्रम: यस अन्तर्गत तरकारी खेति गर्न बनाइएका पुराना संरचनाहरू सुधार तथा नयाँ संरचना निर्माणमा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । निर्माण/सुधार गरिएका संरचनामा उत्पादित उत्पादन अनिवार्य रूपमा बुँदा २.१ मा उल्लेखित ४ वटा किसिमहरू मध्ये कुनै एक तरिकाबाट उत्पादन भएको हुनुपर्नेछ । उत्पादन क्लष्टर निर्माण गरी खुल्ला जमीन र संरक्षित संरचनामा मिश्रित रूपमा खेति गर्न चाहने समूह वा सहकारीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(अ) नयाँ संरचना निर्माणका आधारभूत पक्षहरू:-

- तरकारी खेतिको लागि एकल कृषकको हकमा कम्तीमा १५०० वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा आवश्यकता अनुसार प्लाष्टिक घर निर्माण गर्नुपर्नेछ । प्लाष्टिक घरमा अनिवार्य रूपमा इन्सेक्ट नेटको प्रयोग गर्नुपर्नेछ । सामूहिक रूपमा नयाँ संरचनामा उत्पादन गर्न चाहेमा समूहका सदस्य संख्याको आधारमा प्रति सदस्य ५०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल पर्ने गरी निर्माण गर्न सकिनेछ ।
- कुनै कृषक, कृषक समूह वा सहकारीले पुराना संरचनामा सुधार गरी नयाँ थप गर्न चाहेमा पुराना संरचनालाई समेत समावेश गरी क्षेत्रफल गणना गर्न सकिनेछ ।
- यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ४ बमोजिम हुनेछ ।

(आ) पुराना संरचनामा सुधारका आधारभूत पक्षहरू :-

- पुराना प्लाष्टिक घर सुधारको लागि इन्सेक्ट नेटको प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।

- यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ५ बमोजिम हुनेछ ।

(ग) खुल्ला जमीनमा उत्पादन (Open field cultivation) कार्यक्रम:

- (अ) खुल्ला जमीनमा प्राङ्गारिक तरकारी उत्पादन कार्यक्रम गर्न एकल फर्म भए कम्तिमा ५ रोपनी जमिन र सहकारी वा समूह मार्फत कम्तिमा ६० रोपनी जमिनमा खेति गर्नुपर्नेछ ।
- (आ) एकल फर्म, सहकारी वा समूहले क्लष्टरमा धेरै जमिनमा उत्पादन गर्ने प्रस्ताव गरेमा त्यस्ता फर्म, समूह, सहकारीलाई प्राथमिकतामा दिइनेछ ।
- (इ) यसरी खुला जमिनमा उत्पादित उत्पादन अनिवार्य रूपमा बुँदा २.१ मा उल्लेखित ४ किसिमहरू मध्ये कुनै एक तरिकाबाट उत्पादन भएको हुनुपर्नेछ ।
- (ई) यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ६ बमोजिम हुनेछ ।
- (घ) बजार प्रवर्द्धन:** समूह वा सहकारीको लागि सङ्कलन, ग्रेडिङ्ग, प्याकेजिङ्ग र भण्डारणको लागि एकीकृत केन्द्र निर्माण गर्न सहयोग गरीनेछ । त्यसै गरी, बजारीकरणको लागि प्रस्तावका आधारमा यथास्थान बजार (On-farm Outlet) विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(अ) प्राङ्गारिक On-farm Outlet निर्माण: कार्यक्रममा संलग्न सहकारी, समूहलाई प्राथमिकतामा राखी On-farm Outlet पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुदान प्रदान गरिनेछ । यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्नको लागि बजार स्थापना गर्ने सहकारी वा समूह वा फर्मले कम्तिमा २० जना प्राङ्गारिक कृषि उत्पादक कृषकसँग खरिद गर्ने करारनामा गरेको हुनु पर्नेछ ।

(आ) यसरी बनेका बजार पूर्वाधारहरूमा उत्पादकको पहिचान झल्कने कृषक पहिचान चिन्हको लेवलिङ्ग र प्याकिङ्ग भएको बुँदा २.१ बमोजिमका उत्पादनहरू मात्र बिक्रि गर्नुपर्नेछ ।

- (ड) क्षमता अभिवृद्धि तालिम, गोष्ठी, भ्रमण, प्रकाशन कार्यक्रम:** उत्पादक कृषकहरू, संलग्न प्राविधिकहरू तथा अन्य सरोकारवालाहरूको प्राङ्गारिक उत्पादन, प्रमाणीकरण र बजारीकरणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न प्राङ्गारिक उत्पादन प्रविधि, प्रशिक्षक प्रशिक्षण, प्राङ्गारिक निरीक्षक जस्ता तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ र प्राङ्गारिक उत्पादन प्रविधि सम्बन्धी प्रकाशन गरिनेछ ।

२.५ स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्न सकिने क्रियाकलापहरू

२.५.१ सम्भाग १ अन्तर्गत स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू

(क) सचेतना अभिवृद्धि: स्थानीय स्तरका विद्युतीय तथा छापा संचार माध्यम मार्फत् प्रचार प्रसार गर्ने (एफ एम बाट जानकारी मूलक सन्देश, भिडियो वृत्तचित्र निर्माण तथा प्रशारण, होर्डिङ्ग बोर्ड, पर्चा/पम्प्लेट/बुकलेट तयारी तथा प्रकाशन, मेला महोत्सवमा प्रदर्शन, सडक नाटक आदि) ।

(ख) उत्पादन सामग्री सहयोग तथा प्रविधि: अनुदानमा बीउतथा अन्य सम्बन्धित सामग्री प्राप्त गर्न कृषकको हकमा कम्तिमा ३ रोपनी तथा समूह, सहकारी वा सामुदायिक बीउ बैंक व्यवस्थापन समितिको हकमा कम्तिमा

३० रोपनीमा रैथाने बालीको सम्भव भएसम्म क्लष्टरमा खेति गर्नुपर्नेछ। यस अन्तर्गत निम्न बमोजिमका क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनेछः

(अ) रैथाने बाली उन्नत खेति प्रविधि सम्बन्धी तालिम ।

(आ) अनुदानमा रैथाने बालीका स्थानीय तथा उन्नत जातका बीउ विजन वितरणतथा बीउ ढुवानीका लागि ढुवानी अनुदान ।

(इ) अनुदानमा हाते ट्रायाक्टर तथा औजार उपकरण उपलब्ध गराउने ।

(ई) भकारी सुधार तथा कम्पोष्टिङ्ग ।

(ग) उत्पादन विविधकरण तथा मूल्य अभिवृद्धि (Product diversification and Value Addition):

(अ) बाली चुट्टने तथा फल्ने मेशिन तथा अन्य उपकरण अनुदान सहयोग ।

(आ) सिलिङ मेशिन, रैथाने बालीको प्याकेजिङ्ग र लेवलिङ्गमा अनुदान सहयोग ।

(इ) होटल व्यवसायी, होमस्टे संचालक, उद्गामी, सामुदायिक बीउ बैंकका सदस्य, कृषक समूह तथा सहकारीका सदस्यहरूलाई उत्पादन विविधकरण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन ।

(घ) बजारीकरण सहयोग (Marketing support):

(अ) अनुदानमा रैथाने बालीका उत्पादन बिक्री कक्ष (Selling Center) निर्माण ।

(आ) खाद्य मेला, प्राङ्गारिक कृषि मेला लगायतका राष्ट्रिय, प्रादेशिक एवं स्थानीय स्तरका मेला महोत्सवमा सहभागी भई रैथाने बालीका उत्पादनहरूको बिक्री वितरणका लागि सहयोग कार्यक्रम ।

(इ) क्रेता र बिक्रेता बीच Buy Back Agreement तथा सञ्जाल निर्माण ।

(ई) प्राङ्गारिक प्रमाणीकरणका लागि लाग्ने खर्चमा अनुदान सहयोग ।

(उ) प्राङ्गारिक कृषि उपजमा उपभोक्तालाई विश्वस्त तुल्याउन फार्म तथा बिक्री केन्द्रहरूको ब्रान्डिङ्ग तथा प्रवर्द्धन सहयोग ।

(ऊ) प्राङ्गारिक मोडेल फार्महरूको स्थापना गर्ने र प्राङ्गारिक कृषि सम्बन्धी फ्याक्ट सिट बनाउने ।

२.५.२ सम्भाग २ अन्तर्गत स्थानीय स्तरबाट सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरू

(क) संरक्षित संरचनामा उत्पादन कार्यक्रम: यस अन्तर्गत तरकारी खेति गर्न बनाइएका पुराना संरचनाहरू सुधार तथा नयाँ संरचना निर्माणमा अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । निर्माण/सुधार गरिएका संरचनामा उत्पादित उत्पादन अनिवार्य रूपमा बुँदा २.१ मा उल्लेखित ४ वटा किसिमहरू मध्ये कुनै एक तरिकाबाट उत्पादन भएको हुनुपर्नेछ । उत्पादन क्लष्टर निर्माण गरी खुल्ला जमीन र संरक्षित संरचनामा मिश्रित रूपमा खेति गर्न चाहने समूह वा सहकारीलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

(अ) नयाँ संरचना निर्माणका आधारभूत पक्षहरू:-

- तरकारी खेतको लागि एकल कृषकको हकमा कम्तीमा १५०० वर्ग मिटर क्षेत्रफलमा आवश्यकता अनुसार प्लाष्टिक घर निर्माण गर्नुपर्नेछ । प्लाष्टिक घरमा अनिवार्य रूपमा इन्सेक्ट नेटको प्रयोग गर्नुपर्नेछ । सामूहिक रूपमा नयाँ संरचनामा उत्पादन गर्न चाहेमा

समूहका सदस्य संख्याको आधारमा प्रति सदस्य ५०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल पर्ने गरी निर्माण गर्न सकिनेछ ।

- कुनै कृषककृषक समुह वा सहकारीले पुराना संरचनामा सुधार गरी नयाँ थप गर्न चाहेमा , पुराना संरचनालाई समेत समावेश गरी क्षेत्रफल गणना गर्न सकिनेछ ।
- यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ४ बमोजिम हुनेछ ।

(आ) पुराना संरचनामा सुधारका आधारभूत पक्षहरू:-

- पुराना प्लाष्टिक घर सुधारको लागि इन्सेक्ट नेटको प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।
- यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ५ बमोजिम हुनेछ ।

(ख) खुल्ला जमीनमा उत्पादन (Open field cultivation) कार्यक्रम:यो कार्यक्रम सञ्चालन का आधारभूत पक्ष देहाय बमोजिम हुनेछन्:-

(अ) खुल्ला जमीनमा प्राङ्गारिक तरकारी उत्पादन कार्यक्रम गर्न एकल फर्म भए कम्तिमा ५ रोपनी जमिन र सहकारी वा समूह मार्फत कम्तिमा ३० रोपनी जमिनमा खेति गर्नुपर्नेछ ।

(आ) एकल फर्म, सहकारी वा समूहले क्लष्टरमा धेरै जमिनमा उत्पादन गर्ने प्रस्ताव गरेमा त्यस्ता फर्म, समूह, सहकारीलाई प्राथमिकतामा दिइनेछ ।

(इ) यसरी खुला जमिनमा उत्पादित उत्पादन अनिवार्य रूपमा बुँदा २.९ मा उल्लेखित ४ किसिमहरू मध्ये कुनै एक तरिकाबाट उत्पादन भएको हुनुपर्नेछ ।

(ई) यस कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको विस्तृत विवरण तथा सहजीकरण सेवा तथा सुविधा तालिका ६ बमोजिम हुनेछ ।

(ग) बजार प्रवर्द्धन: समूह वा सहकारीको लागि सङ्कलन, ग्रेडिङ्ग, प्याकेजिङ्ग र भण्डारणको लागि एकीकृत केन्द्र निर्माण गर्न सहयोग गरिनेछ । त्यसै गरी बजारीकरणको लागि प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयहरूद्वारा निर्मित यथास्थान बजार (On-farm Outlet) सँग समन्वय गरी बजारीकरणमा सहयोग गर्न सकिनेछ ।

(घ) क्षमता अभिवृद्धि तालिम, गोष्ठी, भ्रमण, प्रकाशन कार्यक्रम: उत्पादक कृषकहरूको प्राङ्गारिक उत्पादन, प्रमाणीकरण र बजारीकरणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न प्राङ्गारिक उत्पादन प्रविधि सम्बन्धी तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

२.६ अभिलेख राख्ने:प्रत्येक उत्पादनकर्ताले बुँदा २.९ मा उल्लेखित ४ किसिमहरू मध्ये कुन किसिमको उत्पादन गर्ने हो, सो सम्बन्धी तालिका २ बमोजिमका विवरणहरूको अभिलेख राख्नु पर्नेछ र उक्त अभिलेख सम्बन्धित निकायहरूले माग गरेमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

२.७ प्रमाणीकरण:

(क) स्थानीय बजारमा खपत हुने उत्पादनको लागी "सहभागितामूलक गुणस्तर निर्धारण प्रणाली(PGS)" लाई जोड दिइनेछ । हाल यस पद्धतीबाट उत्पादन गरिरहेका समूह सहकारीहरूलाई कार्य निरन्तरताको लागि प्राथमिकता दिई सहयोग गरिनेछ ।

- (ख) राष्ट्रिय स्तरको प्रमाणीकरण गर्ने समूह, सहकारी वा संगठित संघ संस्थाहरूलाई “आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली (ICS)” कोस्थापना तथा सञ्चालन, प्राङ्गारिक सहजकर्ता तथा आन्तरिक निरीक्षक निर्माण र आवश्यक अभिलेख व्यवस्थापनको लागि प्रस्तावका आधारमा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
- (ग) यस कार्यक्रम अन्तर्गत उत्पादित उपज निर्यात तथा आन्तरिक खपत भएमा तेश्रो पक्ष प्रमाणीकरणमा सहयोग गरीनेछ । यसरी तेश्रो पक्ष प्रमाणीकरण संघीय निकायमा एकमुष्ट बजेटको व्यवस्था गरीनेछ । तेश्रो पक्ष प्रमाणीकरणमा लाग्ने खर्चमा अनुदान दिइनेछ ।
- (घ) “PGS” र “ICS” को लागि नियुक्त भएका आन्तरिक निरीक्षक वा प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले तोकेको प्राङ्गारिक खेति सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्राविधिकले बुँदा २.१ मा उल्लेखित “PWUCP” को प्रमाणीकरण गर्न सक्नेछ । तर, सम्भाग १ अन्तर्गत उत्पादन हुने रैथाने बाली वस्तुहरूका हकमा उत्पादकले गरेको लिखित स्वघोषणालाई सम्बन्धित प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले Organic by default रहेको भनी प्रमाणित गरेमा “TGP” लाई Organic by default को मान्यता दिई अनुदान दिन सकिनेछ ।

३. कार्यक्रम सञ्चालन विधि:

- ३.१ कार्यक्रम विस्तृतीकरण: विनियोजित बजेटको आधारमा यस कार्यक्रम अन्तर्गत सम्भाग १ र सम्भाग २ अन्तर्गतका विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालनको लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहलेकार्यक्रम विस्तृतीकरण गर्नेछ ।

३.२ माग सङ्कलन:

- (क) प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयले कार्यालयले कार्यक्षेत्रमा रहेका सम्पूर्ण स्थानीय तहहरूको सहभागितामा प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रमका संभाग १ तथा २का क्रियाकलाप तथा सो सञ्चालन सम्बन्धी एक दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।
- (ख) प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयलेअभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन पश्चात ईच्छुक स्थानीय तहका लागि आशयपत्र पेश गर्न सबै स्थानीय तहमा समेत सार्वजनिक सूचना संप्रेषण गर्नुपर्नेछ ।

३.३ क्षेत्र निर्धारण र लाभग्राही छनौट

३.३.१ क्षेत्र निर्धारण

- (क) प्रदेशस्तरमा: प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालयलेप्राप्त आवेदनहरूको आधारमा प्रदेश स्तरमा आवश्यकता अनुसार समिती गठन गरी सम्भाग १ र सम्भाग २ को लागि एक वा एक भन्दा बढि स्थानीय तह समेटी कृषि उत्पादन क्षेत्र निर्धारण गर्नु पर्नेछ । तर जिल्लामा कृषि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनको लागि समिति रहेको खण्डमा सोही समितिले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

(ख) स्थानीयस्तरमा: सम्बन्धित स्थानीय तहले आवश्यकता अनुसार समिति गठन गरी सम्भाग १ र सम्भाग २ को लागि क्षेत्र निर्धारण गर्नु पर्नेछ । तर स्थानीय तहमा कृषि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनको लागि समिति रहेको खण्डमा सोही समितिले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सक्नेछ ।

३.३.२ अनुदानग्राहीको छनौट:

(क) प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले निर्धारण गरिएको क्षेत्रबाट कार्यक्रममा सहभागी हुन चाहने कृषक/समूह/सहकारी/कम्पनीहरूलाई आवेदन दिन सूचना प्रकाशन गरिनेछ ।

(ख) यस कार्यविधि बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नको लागि प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले आवश्यक समिति गठन गरी प्राप्त आवेदन, Field Verification र विनियोजित बजेटको आधारमा अनुदानग्राही छनौट गर्नेछ ।

३.४ अनुदान प्रवाह:

(क) प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले छनौट गरेको क्रियाकलापको सहजीकरण सेवा तथा सुविधा (अनुदान सिमा)समितिले निर्णय गरे बमोजिम हुनेछ ।

(ख) यस कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया बमोजिम छनौट भएका अनुदानग्राहीले सञ्चालन गर्नुपर्ने क्रियाकलाप, सो को समयसारणी एवं अनुदानग्राहीले पालना गर्नुपर्ने शर्त, अनुदान रकम एवं भूक्तानी विधि उल्लेख गरी प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले अनुदानग्राहीसँग सम्झौता गर्नेछ ।

(ग) बुँदा(ख) बमोजिम हुने सम्झौता बमोजिम प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले अनुदानग्राहीलाई अनुदान भूक्तानी गर्नेछ ।

४. कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सरकार/तह/निकाय र तिनको जिम्मेवारी

४.१ संघीय सरकार

(क) कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रदेश एवं स्थानीय तहसँग समन्वय ।

(ख) प्राङ्गारिक कृषि सम्बन्धी प्राविधिक Training manual तथा Package of Practices तयार गर्ने

(ग) कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा उपलब्धि कम्पाईलेशन ।

४.२ प्रदेश सरकार

(क) कार्यक्रम विस्तृतिकरण ।

(ख) आवश्यकता अनुसार समिति गठन गर्ने ।

(ग) कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने ।

(घ) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने दौरानमा आई परेका समस्याहरूको समाधानको पहल गर्ने तथा बाधा अड्काउ फुकाउने ।

(ङ) संघीय सरकार एवं स्थानीय तहसँग समन्वय ।

(च) अनुदान दुरुपयोग निरुत्साहित गर्नेतथा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुन नदिने।

(छ) सशर्त वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्रदेशमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमको लागि संघीय निकायबाट सम्बन्धित स्थानीय तहले लागत सहभागिता गर्नुपर्ने भनि तोकिएकोमा सोही बमोजिम लागत सहभागिता सुनिश्चितता गर्ने ।

४.३ स्थानीय तह

(क) कार्यक्रम विस्तृतीकरण तथा स्थानीय स्तरमा प्राङ्गारिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

(ख) क्षेत्र छनौट तथा अनुदानग्राही छनौटका कार्यको लागि आवश्यकता अनुसार समिति गठन गर्ने ।

(ग) सञ्चालित कार्यक्रमको नियमित अनुगमन गरी कार्यान्वयनमा बाधा व्यवधान आइपरेमा समाधानका लागि संघीय कृषि तथा पशुपन्छी मन्त्रालयमा पठाउने ।

(घ) तोकिएको ढाँचामा नियमित प्रगति प्रतिवेदन कृषि विभागमा प्रेषित गर्ने ।

(घ) अनुदान दुरुपयोग निरुत्साहित गर्नेतथा कार्यक्रममा दोहोरोपना हुन नदिने।

(ङ) सशर्त वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमको लागि संघीय निकायबाट सम्बन्धित स्थानीय तहले लागत सहभागिता गर्नुपर्ने भनि तोकिएकोमा सोही बमोजिम लागत सहभागिता सुनिश्चितता गर्ने ।

५. कार्यक्रम अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन

(क) विवरण प्रकाशन गर्नुपर्ने: कार्यक्रमसञ्चालनको लागि छनौट भएको क्षेत्र/क्लष्टर, छनौट भएको बाली, अनुदानग्राहीसँग भएको सम्झौताको विवरण प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि हेर्ने कार्यालय/स्थानीय तहले नियमित अध्यावधिक गरी प्रकाशन गर्नेछ ।

(ख) प्रगति प्रतिवेदन पठाउनु पर्ने:

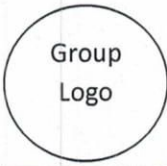
(अ) कार्यक्रम संचालन भएका प्रदेश/स्थानीय तहहरूले चौमासिक एवं वार्षिक प्रगति विवरण कृषि विभागमा पठाउनु पर्नेछ। यस बाहेक समय समयमा माग भए बमोजिमको प्रगति तथा अन्य विवरण समेत पठाउनु पर्नेछ।

(आ) कार्यक्रमको नियमित प्रतिवेदन पेश नगर्ने प्रदेश/स्थानीय तहलाई आगामी आ.व.मा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि बजेट उपलब्ध गराइने छैन ।

(ग) अनुगमन र मूल्याङ्कन: कार्यक्रमको अनुगमन संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय तहका सम्बन्धित निकायहरूबाट संयुक्त वा आवश्यकता अनुसार छुट्टाछुट्टै हुन सक्नेछन्। यसरी भएको अनुगमनको क्रममा दिईएको मौखिक वा लिखित निर्देशन पालना गर्नु अनुदानग्राहीको कर्तव्य हुनेछ।

(घ) यस कार्यक्रम सञ्चालन प्रकृया बमोजिम अनुदान रकम लिइ दुरुपयोग गरेको पाइएमा वा रकमको हिसाब नबुझाएमा त्यस्ता अनुदानग्राहीलाई प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही गरी असुल उपर गरिनेछ ।

६. कार्यक्रम समबद्ध तालिकाहरुः
तालिका १: कृषक पहिचान चिन्ह

GP	KA	PM	W20	FID13	PC01

GP = Province Name (Gandaki Province)
 KA = District Name (Kaski District)
 PM = Municipality name (Pokhara Metro)
 W20 = Ward No. (20)
 FID13 = Farmers Identity No (13)
 PC = Product Category (01= Organic Certified Product; 02= Organic In-conversion Product; 03= Production Without Use of Chemical Pesticides; 04= Traditionally Grown Product)

(नोट: उल्लेखित विवरणहरु उदाहरणको लागि दिईएको)

तालिका २: अभिलेख राख्नु पर्ने विवरणहरु

(क)	उत्पादन योजना,
(ख)	उत्पादन सामग्री जस्तै बीउ, मल, विषादी आदीको श्रोत, किसिम र परिमाण,
(ग)	प्रयोग गरीएको समय र पटक,
(घ)	उत्पादन गरीएको वाली तथा जात,
(ङ)	उत्पादन लागत
(च)	उत्पादन र बिक्री परिमाण,
(छ)	बिक्री गरीएको स्थान लगायतका अन्य उत्पादन क्रियाकलापहरु
(ज)	बिक्री मूल्य

तालिका ३ : नमूना प्रदर्शन कार्यक्रममा "प्राङ्गारिक उत्पादन" का लागि प्राविधिक स्पेशिफिकेशन विवरण (६० रोपनीको जमिनमा खेतिका लागी)

क्र.सं.	विवरण	स्पेशिफिकेशन	परिमाण
१	भर्मि कम्पोष्ट मल वनाउन भर्मिसेड निर्माण	भर्मिसेड निर्माण (३ मि. * १ मि. को २ वटा, ३.५ मि. * ३ मि. को छाना, कम्तिमा १.५ फिट उचाई र ३००० गडचौला)	१२
२	कम्पोष्ट मल, वा गहुत सकलनर भकारो सुधार गर्न	भकारोको आकार ७फिट x १५ फिट, गहुत संकलन टर्चाँक १x१x०घन मिटर ५., छान आदि	१२
३	घरेलु विधिबाट जैविक वा वानस्पतिक विषादी वा झोल मल उत्पादनगर्ने सामग्री	प्लास्टिकड्रम २०० लि. को २ वटा	२४

क्र.सं.	विवरण	स्पेसिफिकेशन	परिमाण
४	जैविक विषादी, मित्रजिव खरिद, पालन, प्रयोग	बालि अवधिमा कम्तिमा ३ पटक खरिद तथा प्रयोग	३
५	नर्सरी स्थापना वा विउविरुवा	पोलिव्याग, नर्सरी ट्रे, विउ विरुवा खरिद	१
६	सिंचाइ सुविधा	थोपा, स्प्रीङ्गलर, वर्षा पानी संकलन पोखरी	१
७	होर्डिङ्ग बोर्ड	कम्तिमा २ गुणा ३ वर्ग मि को बोर्ड, अड्याउने टेका सहित	२
८	पहिचान लेखन कार्य	कृषक पहिचान	१
९	स्प्रेयर	कम्तिमा १६ लिटरको	१२
१०	प्याकेजिङ्ग र लेबलिङ्ग	प्याकेजिङ्ग ब्याग, साधारण मेशिन, लेवल छपाइ आदी	१
११	उत्पादन संकलन तथा ढुवानी	लेबलिङ्ग सहितको क्रेट, ब्यालेन्स आदी	१
१२	अभिलेखिकरण र प्रतिवेदन तयारी	अभिलेखिकरण राख्ने,	१

तालिका ४ : नयाँ संरचना निर्माण गरी प्राङ्गारिक उत्पादन कार्यक्रम (वर्ग मिटर प्लाष्टिक घरमा खेतिको लागि १५००)

क्र.सं.	विवरण	स्पेसिफिकेशन	परिमाण
१	एकमुष्ट उत्पादन खर्च	खुल्ला जमिनमा" प्राङ्गारिक उत्पादन "उत्पादक खर्च अनुदानको बुदाँ १ देखि ११ सम्म	१
२	बासको प्लाष्टिक घर वा जि आइ पाइपको प्लाष्टिक घर	स्पेसिफिकेशन तल तालिकामा दिइएको छ जुन वढिमा व.मि. ३६० हुनेछ	१
३	वजारिकरण प्रोत्साहन अनुदान	प्रमाणीकरण चिन्ह अंकित उत्पादन वा यथार्थ संकेत पत्र सहितको उत्पादन विक्री पछि प्रति केजि उत्पादन २ रूपैया वा प्रति रोपनि ३ हजार जुन कम हुन्छ उक्त रकम	

तालिका ४ (क): बासको प्लाष्टिक घर वा जि आइ पाइपको प्लाष्टिक घर निर्माणको स्पेसिफिकेशन

क्र स	विवरण	स्पेसिफिकेशन
१	प्लाष्टिक, इन्सेक्ट नेट र मल्चिङ प्लाष्टिक	९०GSM वा सो भन्दा बढीको सिल्पोलिन वा २०० माइक्रोनको UV प्लास्टिक Plastic thickness भौगोलिक अनुकूलता बमोजिम तोक्न सकिने इन्सेक्ट नेट अनिवार्य लगाउनु पर्ने मल्चिङ प्लास्टिक अनिवार्य लगाउनु पर्ने
२	बाँस	खामाका लागि प्रयोग हुने बास नफोडिएको र बाडगोटिङ्गो नभइ सोझो हुनु पर्नेछ धुरी र छेउ खामो माथि राखिने बास सिङ्गै वा फोडिएको हुन सक्नेछ
३	उचाइ तथा चौडाइ	धुरी खामोको उचाइ ४ मिटर जसमध्ये ६० से.मी. जमिन मुनी गाडिएको हुनु पर्ने छेउको खामोको उचाइ ३ मिटर जसमध्ये ६० से.मी. जमिन मुनी गाडिएको हुनु पर्ने चौडाइ आवश्यकता अनुसार वा जमिनको उपलब्धता अनुसार हुनु पर्ने तर ७ देखि १० मिटर भन्दा बढि हुनु नहुने ।

तालिका ५:पुराना संरचनामा सुधार गरी प्राङ्गारिक खेति कार्यक्रम(१५०० व.मि. टनेलमा खेतिको लागी)

क्र.सं.	विवरण	स्पेसिफिकेशन	परिमाण
१	एकमुष्ट उत्पादन खर्च	खुल्लाजमिनमा" प्राङ्गारिक उत्पादन "उत्पादक खर्च अनुदानको बुदाँ १ देखि ११सम्म	१
२	Insect net लगाउने	टनेललाइ ढाक्ने गरि ४० Meshको UV Protected Insect Net	१
३	वजारिकरण प्रोत्साहन अनुदान	प्रमाणीकरण चिन्ह अंकित उत्पादन वा यथार्थ संकेत पत्र सहितकोउत्पादन विक्री पछि प्रति केजि उत्पादन २ रूपैया वा प्रति रोपनि ३ हजार जुन कमहुन्छ उक्त रकम	३

तालिका ६: खुल्ला जमिनमा "प्राङ्गारिक उत्पादन" का लागि प्राविधिक स्पेशिफिकेशन विवरण (पाँच रोपनी खुल्ला जमिनमा खेतिको लागी)

क्र.सं.	विवरण	स्पेसिफिकेशन	परिमाण
१	भर्मि कम्पोष्ट मल वनाउन भर्मिसेड निर्माण	भर्मिविड निर्माण (३ मि. *१ मि. को २ वटा, ३.५ मि. *३ मि. को छाना, कम्तिमा १.५ फिट उचाई र ३००० गडचौला)	१
२	कम्पोष्ट मल,वा गहुत सकलनर भकारो सुधार गर्न	भकारोको आकार ७फिट x १५ फिट,गहुत संकलन टयाँक १x१x०घन मिटर ५.,छान आदि	१
३	घरेलु विधिवाट जैविक वा बानस्पतिक विषादी वा झोल मल उत्पादनगर्ने सामग्री	प्लास्टिकड्रम २०० लिबटा २को .	२
४	जैविक विषादी,मित्रजिव खरिद,पालन,प्रयोग	बालि अवधिमा कम्तिमा ३ पटक खरिद तथा प्रयोग	३
५	नर्सरी स्थापना वा विउविरुवा/	पोलिव्याग,नर्सरी ट्रे,विउ विरुवा खरिद	१
६	सिंचाइ सुविधा	थोपा,स्प्रेङ्गलर,वर्षा पानी संकलन पोखरी	१
७	होर्डिङ्ग बोर्ड	कम्तिमा २मिमिको बोर्ड.व ३गुणा .,अड्याउने टेका सहित	१
८	पहिचान लेखन कार्य	कृषक पहिचान	
९	स्प्रेयर	कम्तिमा १६लिटरको	२
१०	प्याकेजिङ्ग र लेवलिङ्ग	प्याकेजिङ्ग ब्याग,साधारण मेशिन,लेवल छपाइ आदी	१
११	अभिलेखिकरण र प्रतिवेदन तयारी	अभिलेख राखेका फाइलहरूको फोटो कपी र उत्पादनमा गरिएका क्रियाकलापकोप्रतिवेदन वनाउन र पेश गर्न	१

अनुसूची १
चौमासिक/वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन ढाँचा

कार्यक्रमको नाम: प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम/प्राङ्गारिक खेति प्रवर्द्धन कार्यक्रम
कार्यक्रम संचालन गर्ने निकायको नाम: आ.व. २०७... महिना:

१. कार्यक्रम कार्यान्वयन अवस्था

क्र.स.	प्रतिवेदन अवधिमा संचालन भएको कार्यहरू	हाल सम्मको कार्यक्रम कार्यान्वयन अवस्था

२. कार्यक्रमको प्रतिफल(कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित सम्भाग, छनौट भएको बाली, लाभग्राही, क्षेत्रफल, उत्पादन, रोजगारी सृजना आदि):

-
-
-

३. कार्यक्रम/बजेट कार्यान्वयनको अवस्था

क्र. स.	वार्षिक विनियोजन (रु. हजारमा)	प्रतिवेदन अवधिको खर्च (रु. हजारमा)	हालसम्मको खर्च (रु. हजारमा)	वार्षिक विनियोजनको तुलनामा खर्च प्रतिशत

४. कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या तथा सुझावहरू

-

(Handwritten signature)